

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆ Ի ՀՆԴԻԿՍ

Յետ քսան և ութ ամի համբարձման Տեառն յերկինս՝ Թովմաս վերջին ի հաւատացէլոց յարութեան նորա՝ եղեւ առաջին աւետարանիչ արքայութեանն ի հեռաւոր ծագս աշխարհին Հնդկաց։ Սկսեալ ի Պարսից և ի Բակտրոնէ քարոզեաց մինչեւ ի Դաքան, և անդ ի լեառն Մոնթ՝ եօթն մղնաւ հիւի ի Մագրոսոց հաստատեալ զաթոռն առ արեւական՝ ձեռնադրեաց զբազումս յաշակերտաց իւրոց և սրինեաց զնոսս քարոզս աւետարանին ընդ ամենայն Հնդկաստան։

Թէպէտ և չիք առ ձեռն յիշատակութիւն սրբազան վատակոց նորա՝ ստկոյն և չիք և տարակոյս տարածելոյ նորա զհաւատս երկնաւոր վարդապետին ընդ ամենայն ողորտս վիճակի իւրում։ Զի ի ժողովն Նիկիոյ՝ սրբումարեցաւ յերրորդ դարուն՝ Եր և եւպիսկոպոսն Հնդկաց։ Եւ յամին հանդերձելոյ՝ Փրումէնթոս ձեռնադրեցաւ Ս. Թանասայ հայրապետ Հնդկաց։ Ի մէջն վիցերորդ դարուն եկն դարձեալ այլ ոմն Թովմաս կրօնաւոր, ծրուեալ ի կերպարանս վաճառականի, (զորոմանք համարին գոյ Հայ ազգաւ), և զբազումս ի նոցանէ դարձոց ի հաւատն Քրիստոսի։ Իսկ յաւուրս Յուստինոսի կայսեր, յորժամ հալածանք յարեան ընդդէմ Արեւելեան եկեղեցւոյ վասն ոչ ընդունելոյ նորա զԹովմէ Քաղկեդոնի, նախ զՆերսէս հայկազունի առաքեաց սպարապետ, եւ ապա զԲեկիսարիոս՝ առ ի բռնութիւն անհաւատ զաւանուծիւն։ Վասն որոյ ժողովեալ Դեոսկորոսի Ասորւոց հայրապետի զբազմութիւն յողդէ իւրմէ, և զեօթնեսին յաշակերտացն ձեռնադրեալ յերկրունս միախառնի չու աքարին ի ծովեղերս Արաբիոյ, և նա

ւարկեալ անտի՝ եկին հասին ի Քօչին՝ առ ծովեղերօքն Մալաբարոյ։ Ուր շինեալ եկեղեցիս բազմացան յոյժ, եւ կան մինչև յայսօր ժամանակի։ — Հայր Ստեփաննոս աշխարհագիր գրէ զսուրբանէ, թէ « ի ժամանակս Թագաւորութեան Յունաց անհնարինս նեղեալ ի չարչարանաց և ի տառապանաց՝ որովք նեղէին զնոսս Յոյնք՝ սակս Քաղկեդոնի ժողովոյն, հատուած մի ի նուրջանէ գնացին փախստական յաշխարհէն իւրեանց, և ճանապարհորդելով ընդ շաճս ի զանազան աշխարհս, զկնի հասին ի Քօչին »։ Հատ. Դ. 104։ Եւ եթէ ճշմարիտ իցէ գիւտ արձանին և գրութեան, զոր յիշատակէ անդ 261 և 262, թէ Օլօթէն ի Թաշինայ՝ այսինքն յԱսորւոց՝ էած ի Զին զօրէնս Քրիստոնէից յամի Փրիկին 636, ուրեմն խոստովանելի է, թէ Ասորիք ի հալածանս անդ իւրեանց՝ առաւել լուսափայլեցին զհաւատս երկնաւոր վարդապետին՝ քան եթէ մնացեալ էին խաղաղութեամբ անգործ յաշխարհի իւրեանց։ Ապա եկին ի Բաբելոնէ Յովհաննէս և Դանիէլ նետաորականք, և յետ նոցա այլք՝ մինչև ց. 1652, ուր Քրիգոր եպիսկոպոս Երուսաղէմի չորեքեալ քարոզութեամբ ընդ աշխարհն Եթովպիոյ մինչ ի Մուխա, եկն անդուստ ի Քօչին, և հաստատեաց զամենեսին ի դաւանութիւն Հայոց եւ Ասորւոց։ Սա գրեաց առ Մարդապան Հայոց Մերուժէն, որ նստէր ի Տիգրանակերտ, և նա առաքեաց ի Հրնգիկս զեպիսկոպոս մի Ասորի երկուքորեպիսկոպոսօք, որոց եկեալ ի Քօչին հովուեցին զեկեղեցին զամս հրնգեւտասան։ Ապա եկին Լատին քարոզիչք և զբազումս մարտիրոսացին յազանգ սպառաքալաութեան իւրեանց։ Եւ մի տեառն 1744 հանդիպեցաւ նոցա առաջնորդ Նոր Զուղայ Տ. Դէորդ

եպիսկոպոս . այլ անտեղեակ լեզուի նույն՝ ոչ ինչ կարաց առնել . վասն ուրոյ գնաց և յամին 1743 առաքեաց առ նոստ զԱհարոն վարդապետ զայրն բանիքուն : Եկն ընդ այն աւուրս եպիսկոպոս մի Ասորի , այլ քանզի այր արքեցոյ էր՝ ոչ ընկալաւ զնա ազգն : Վերստին գրեցին ՚ի Տիգրանակերտ առ ազգն իւրեանց , և նոքա առաքեցին առ նոսա եպիսկոպոս մի Շուքրօլլա անուն երկու քորեպիսկոպոսք : Յամին 1750 եղեւ հերձուած ՚ի միջի նոցա , ոմանք յարեցան ՚ի կողմն արքեպիսկոպոսի իւրեանց՝ և ոմանք ՚ի կողմն Ահարոն վարդապետի . որք այնպէս հովուեցին զնոստ՝ մինչեւ մեռաւ Ահարոն : Իսկ յետագայ առաջնորդաց Նոր Զուղայ տնհոգացեալ փոխանորդել նմին զայլ հովիւ ՚ի վերայ հօտին՝ հալեցան ամենեքին և զսնգեցան յեկեղեցին ասորւոց :

Այլ առաւել քան զնոսա մեծ արարին վաճառականք ազգի մերոյ ըդ հաւատն Քրիստոսի ՚ի Հնդկաստան , որք բազմօք յառաջ քան զգալուստ եւրոպացւոց՝ շինեցին եկեղեցիս դրեալ թէ յամենայն վաճառաշահ քաղաքս Հնդկաց , և բարձր արարին զպաշտօն փառաց Ամենակալին ՚ի մէջ ամենայն հեթանոսաց :

Յետ նոցա զեղան Փորթուգալք և կրօնաւորք նոցա՝ որպէս Սպանիացւոցն ՚ի Մէքսիկոն , ՚ի ձախ բարձին ըդ խաչ՝ և յաջ զսուսեր՝ բռնի ածել զնոսա ՚ի հաւատս իւրեանց : Զօրացան յետ նոցա Դանիք , Գաղղիացիք եւ Անգղիացիք , և զբազումս թէ ՚ի հաւատացելոյ և թէ յանհաւատից՝ որսացան եւ որսան ՚ի կողմն իւրեանց՝ առանց խորանաց :

Հատուած ինչ ազգիս իբրեւ երեսուն տանց ՚ի վաղեմի ժամանակաց հետէ բնակեալ ՚ի Քոթօլ՝ զամենայն

հոգեւորական պիտոյս իւր ընդունէր յառաջնորդէ Նոր Զուղայ՝ մինչև ցըկարապետ եպիսկոպոս : Ապա օտարոտի և տգէտ եպիսկոպոսաց փոխանորդեալ յաթոռ տեղւոյն , է որ անգիտութեամբ և է որ անհոգութեամբ զանց արարին առաքել առ նոսա մատակարարս Աստուածային շնորհաց : Եւ անինտմ ժողովրդեանն զամս յորս վրս անկնունք պահելով զմանկունսն և անհաղորդ թաղելով զմեռեալս իւրեանց՝ սակաւին ամբողջ պահեցին զհաւատ հարց իւրեանց ցամ տեառն 1833 : Յորում յարշաւել զօրոյ Անգղիացւոց ՚ի Քարօլ յամբառնալ զՇահ՝ Սուլա յաթոռ իւր՝ պատահեալ քահանայի բանակին և հրաւիրեալ յեկեղեցին՝ մատուցեալ էին զառաւջեաւ նորա չափահաս մանկունս աւելի քան քսան թուով , մկրտել զնոսա : Գուցէ և դարձան իսկ ՚ի կրօնս նոցա : Զամա չիցէն արգեօք այսպիսի հովիւք , որք զանձինս և եթ արածեն , անփոյթ եղեալ զհօտիցն : (Պատմ . հին Հընդկաստանի Մետրոպ . Բ . Թաղիադ . Գլ . 5 եր . 220-225 տպեալ ՚ի Կալկաթա) :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿՐԱԿԱՆՔ

Ռուսաց Հիւպատոսն , Պ . Իօզէֆովիչ փոխուեցաւ եւ իւր տեղն եկաւ նախորդ Հիւպատոսն , Պ . Կաթեմիլիկով , որ Յունաց Կիրիլոս Պատրիարքի ջերմ պաշտպանն էր և նոյն Պատրիարքի դահլնկեցութենէն զինի՝ Ռուսիոյ Տէրութենէն Պետերուրդ կոչուեցաւ , և երբ Պրոկոպիոս անկաւ և անիշխանութիւնն զօրացաւ Յունաց Միաբանութեան մէջ , վերստին նոյն Հիւպատոսն եկաւ , պատուով պսակեալ